

Rapport av P-E Stenlund
MARINARKEOLOGISKA KURSEN
9-15.6.97 i Bengtsår

SOLDATHOLMSVRAKET

- MÅLET
- RESULTAT
- SPEKULATIONER O. TEORIER

Tidigare uppfattningar om vraket
Varför vraket inte är en galär
Ritningar av vraket
Vad vraket kan vara

Inledning

En marinarkeologisk kurs arrangerades av Hangö Sommaruniversitet den 9-15.97. Som sakkännare och lärare fungerade:
-Marcus.Lindholm, från Ålands museibyrå
-Odd.Johanssen, Riksantikvarieämbetet Stockholm

I kursen deltog ett trettiotal studerande av vilka över hälften hade dykarerfarenhet.
Den teoretiska delen sköttes av M.Lindholm medelst ett roterande schema med dykarna delade i två grupper, mera erfarna o. nybörjare.
Den praktiska delen sköttes av O.Johansen som instruerade dykarna på plats och gav arbetsuppgifter.

MÅLET

Att undersöka ett vrak som ligger nära Bengtsår, i viken mellan Kadero och Tränuholmen, nära Soldatholmen.

Vraket ligger på 5 meters djup med fören nästan mot söder och var ca. 22.5 meter långt.
Fören är bäst bevarad och reser sig 2 meter från bottnet. Fören är smal och skrovet brett och lågt, förstäven är fogad till kölstocken i en rätt tvär vinkel.
Båda sidorna har brutits av och ligger nedhängande mot bottnet
Aktern är rätt sönderbruten och högsta stället är ca. 1,80 cm högt från bottnet mätt.

Vraket har kallats galär ehuru den är för kort för att vara det. Enligt R.Johnsson är det dock ett krigsfartyg som hört till galärflottan varför man har kallat det galär för enkelhetens skull.¹

¹ Johnsson Roul:Hiljaiset laivat, SVUL-paino 1988:34

Innanför aktern har man hittat tegelstenar och rester av ben på babordssidan enligt ritningar av två dykare, den ena bosatt i Hangö och den andra är okänd². Se bilaga 2 och 3.

RESULTAT

Det ovannämnda är det man visste enligt Raoul Johansson och de dykningar som gjordes av Sub Aqua Club Barracuda dykare på 60-talet.

De nya resultaten skiljer sig från de förra och är noggrannare samt mera detaljerade.

Vraket ligger i SO-NV riktning på sidan av en gammalt farled som som är utmärkt på en 1700-tals karta.

Vrakets längd är ca 20 meter, bredd 4 meter, klinkbyggt garnering saknas.

Tätningmaterialet mellan borden var tjärat ko- el hästhår. För att förbättra fästningen hade man slagit smala lister vid klinkskarvarna.

Fören var helare och fartyget var föröver brett, flatbottnat med en grund köl, förstäven bestod av tre plankor.

Aktern var mera splittrad och inget roder hittades, tegelbitar låg på ena sidan i aktern.

Spanterna var ca 20 cm breda och ca 17 cm tjocka, mellanrummet ca 37-40 cm, bordläggningens bredd ca 35-39 cm, tjocklek ca 5 cm.

Spanterna var fogade till bordläggningen med dymlingar, ca 4,5 cm i diameter, även spår av fogning med metallnaglar fanns.

Fynd i vraket:

- några st tegel, ca 15*10*8 samt tegelbitar
- en benbit, svart ca 7 cm långt och 6 cm i diameter

SPEKULATIONER O. TEORIER

Av vraket finns material i skrift och bild. Den senast som också skrivit mest om vraket är R. Johnsson.

För att få en uppfattning om hans teorier använder jag artiklar skrivna av nämnda person i följande böcker: Suomalaisia aarre-laivoja och Hiljaiset laivat.

Tidigare uppfattningar om vraket

Uppfattningar om vrak bildas av erfarenhet, bilder och sk fakta som man läst sig till eller hört om.

---

² Teckning av Pentti Nyrönen

I fall man har en förhandsuppfattning att en sak är något speciellt el. att det skall var t.ex en viss typs fartyg, i detta fall en galär, så kan det verkligen bli det och stämma överens med de observationer som man gör ifall skillnaderna mellan fartygstyperna inte är så stora.

Man vill att det undersökta skall passa in i det historiska sammanhanget så som man ser det.

Att vraket blivit en galär grundar sig ev. på den uppfattningen att man välat se att Rilaxs slaget skett på ett annat ställe än vad Erik Hornborgs uppfattning var, vid det nuvarande monumentet i Bromarv mellan Brovmarv halvön och Storön.³

Att vraket blivit en galär grundar sig på följande iakttagelser och information:

-vraket har avritats i profil av en konstnär stående på bottnet, teckningar rakt uppifrån, fotografier och noggrannare uppmätningar saknas.

Man har gjort en rekonstruktionsteckning där vraket ritats att likna en galär med passande överbyggnad. Se Bilaga 1 bild 1a.⁴

- vraket liknar de sju andra vrak som man funnit i vattnen kring Bengtsår och Kadermo.

De lär ha samma längd som en rysk halvgalär och är byggd av furu och ej av ek som svenska galärerna.

Halvgalärens längd och bredd var 74*13 svenska fot, 16-18 årpar-3 man/åra. Till detta påståend finns inga källhänvisningar i texten.

-vraket ligger på ett lämpligt ställe vad namnet beträffar, nära en liten holme som kallats Soldatholmen och i närheten, på Kadermo norra sidan, har man hittat kanonkulor.⁵

Varför vraket inte är en galär

En galär är alltid byggd på ett örlogsvarv vilket gör att materialet är av högsta kvalitet, detta gällde även ryska varv. På ett örlogsvarv snålade man ej med pengar då det gällde att bygga krigsfartyg.

Soldatholmsvraket hade skarvade spanter, så byggde man ej på varven, spanterna var rätt klena och det speciellt i fören var de tunga kanonerna skulle placeras.

Från fören saknades el. man fann inte ringbultar som var avsedda för fastsättning av pjäserna.

Vraket var klinkbyggt vilket troligtvis galärerna inte var enligt de tidigare fynd som gjorts.

³ Johnsson R.:Suomalaisia aarrelaivoja, SVUL-paino 1986:45

⁴ Johnsson R.:1988:39f

⁵ Johnsson R.:1986:47ff

En galär byggdes med borden kravellagda så att man fick längskeppsstyrka, klinkbygget gav mera tvärskeppsstyrka och passade bättre för mindre allmogefartyg. Galärerna var stora krigsfartyg som skulle tåla en viss belastning av manskap och materiel.

En galär är 30-50 meter lång, har plats för 300-500 man, både roddare och soldater samt två till tre kanoner i fören. Längden av det undersökta vraket var ca 20 meter och rester av däck hittades ev. delvis i aktern.

Man har ej hittat spår av krigsmaterial i vraket, varken utanför el. innaför vilket dels beror på botten som är dy och lös gyttja samt att man inte har slamsugit vraket innuti. Om skeppet varit en galär borde det ev. finnas kanonkulor som använts som ballast och som man säkert ej brytt sig om att plocka bort då skeppet sjunkit el. sänkts. För att få noggrannare upplysningar om skeppets innehåll och artefakter vore det på sin plats med en slamsugning.

I vraket fanns troligen en eldstad av tegel i aktern, detta var ej vanligt på galärerna. Ryska galärflottans manskap tillredde sin mat i land på grund av att man var rädd för eld ombord och att brödåtgången var stor. Brödet var osyrat vilket gjorde att det blev förskämt snabbare och nybakat bröd behövdes. Där galärflottan dragit fram ser man spår i den finländska skärgården i form av sk ryssungnar där det osyrade brödet tillverkats av gammalryssarna som inte fick äta syrat bröd såsom deras religiösa föreskrifter påbjöd.⁶

Vraket har kallats gammelskuta av ortsbefolkningen vilket tyder mera på ett allmogefartyg än på en rysk galär. I det senare fallet kunde vraket ha hetat något som förknippat det med rysk härstamning t.ex rysskutan.⁷

Som man förstår av det ovasagda så påminner vraket ej mycket om en rysk halvgalär vad gäller form, konstruktion och fynd.

Ritningar av vraket

Teckningarna och skisser av vraket har gjorts av ett flertal dykare.

De teckningar som medtagits i denna rapport, bilaga 1, avser främst att visa vrakets likheter med allmogefartyg som hittats på Åland.

De två teckningarna i punkt 1a är ritade av dykare från Sub Aqua Club som arbetade med vraket på 60-talet.

Den nedre bilden visar ett rekonstruktionsförsök för att få vraket och likna en galär, ritad av den ovannämnda klubbens dykare.

⁶ Lindholm Marcus A.

⁷ Johnsson R.:1988:32

Bilden 2a är gjord av en okänd tecknare och bild 3 är en skiss gjord av Carola Olander-Sjöstrand som var med som deltagare i den marinarkeologiska kursen.

Vad vraket kan vara

Vraket vid Soldatholmen kan enligt de utförda undersökningarna troligvis vara ett allmogefartyg från slutet av 1700- el. 1800-talet som avriggats och sänkts nära den dåvarande farleden.

Allt som varit användbart har tagits ur och evnt. begagnats på nytt, detta förklarar att man inte hittat något nämnvärt i vraket som kunde hjälpa till i dateringen förutom ben och tegel. Vissa saker kan dock hittas ifall vraket skulle slamsugas och undersökas noggrannare inifrån.

Vraket liknar de andra fynden som man gjort av allmogefartyg samt har samma dimensioner.

Enligt de senaste teckningarna och mätningarna så är Soldatholmsvraket mera lik bilderna av Löbberviks och Hovströms vraken, vilka är allmogefartyg som upphittats i Geta kommun, Bolstaholms sund. Se bilaga 1b, 2b och 3.

Förstäven liknar varandra på alla tre vrak och Soldatholmsvraket har samma spant och kölprofil sett rakt framifrån enligt iakttagelser gjorda av undertecknad och andra dykare från kursen.

Av det vi nu vet är vraket mera lik ett allmogeskepp än en galär och kan ha haft en lokal anknytning och eventuellt varit ett av de lastfartyg som följt med de ryska galärerna.

Det sista påståendet kräver dock en noggrannare tidsbestämning av vrakets trämaterial samt fortsatta undersökningar.

Om Soldatholmens vrak också liknar de sju andra vraken som enligt R. Johnsson ligger i närheten, så blir frågan: vad är de, galärer el. allmogefartyg. Även dessa vrak borde mera ingående undersökas.

KÄLLOR:

Johansson Raoul:

Suomalaisia aarreaivoja, SVUL-paino, 1986

Hiljaiset laivat, SVUL-paino, 1988

SAGEMÄN:

Lindholm Marcus A.

TECKNINGAR:

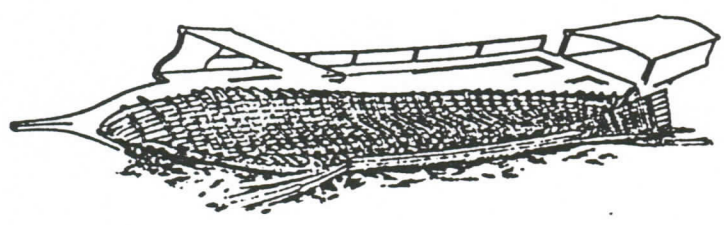
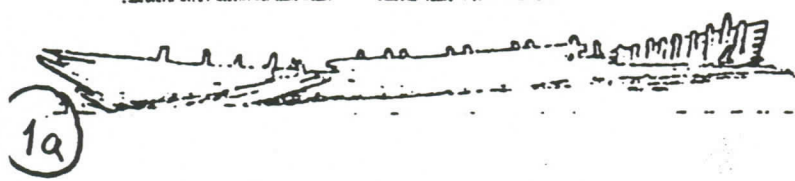
Nyrönen Pentti

Olander Sjöstrand Carola

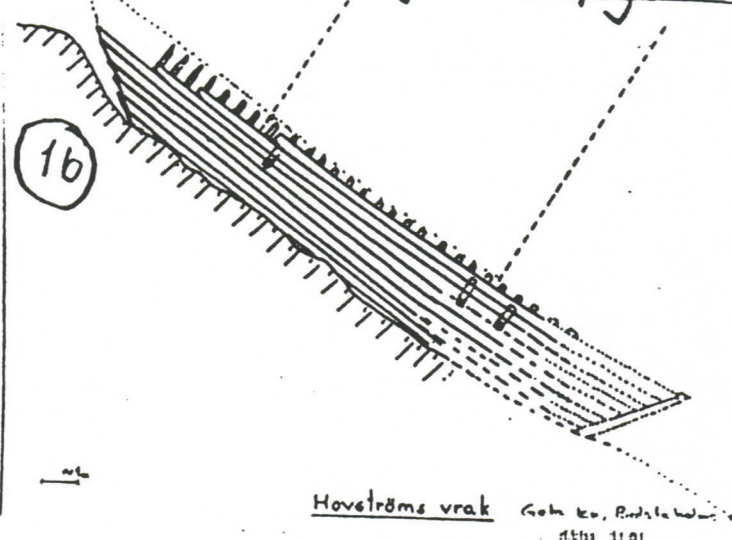
Alopaeus Harry

Vrak jämförelse

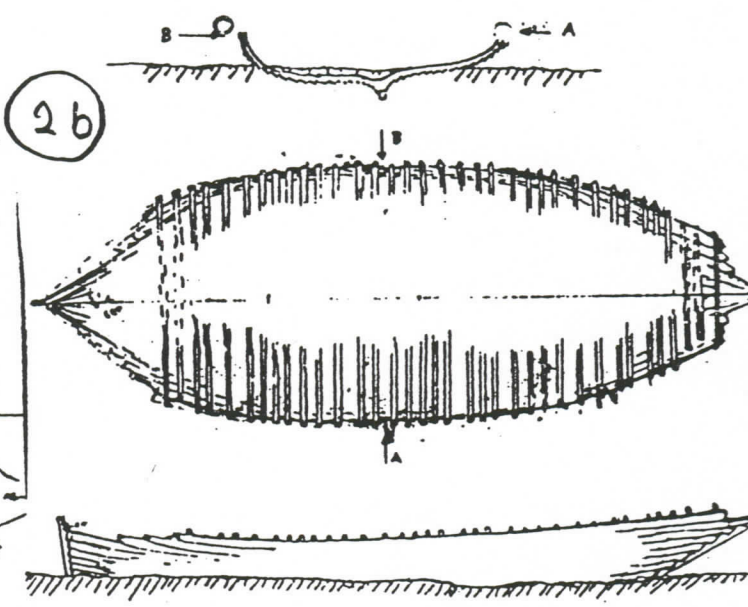
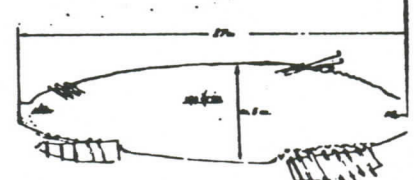
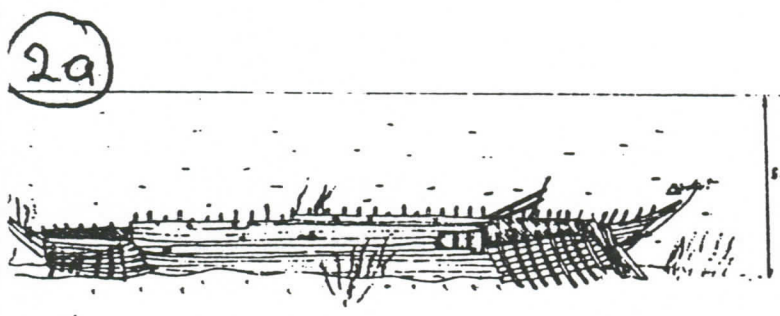
Soldatholmens vrak

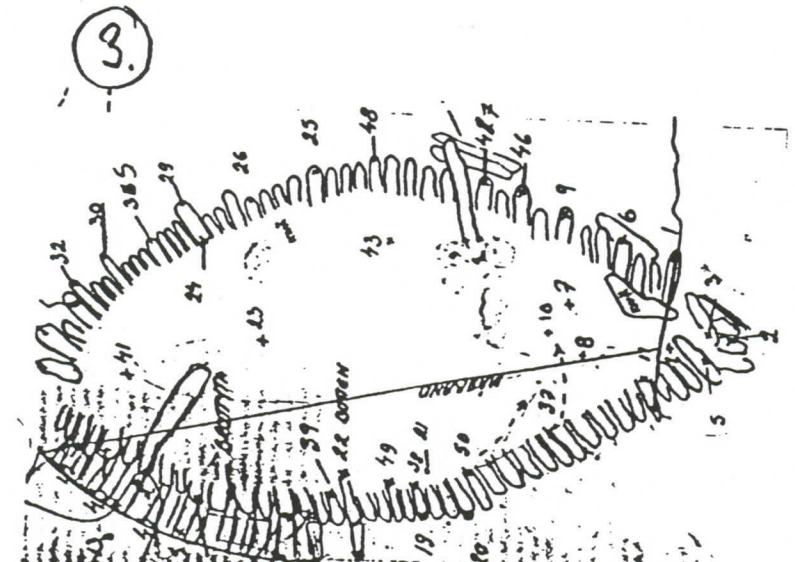
Allmoje fartyg

Hovströms vrak Göt. ko. Rindö 11.01

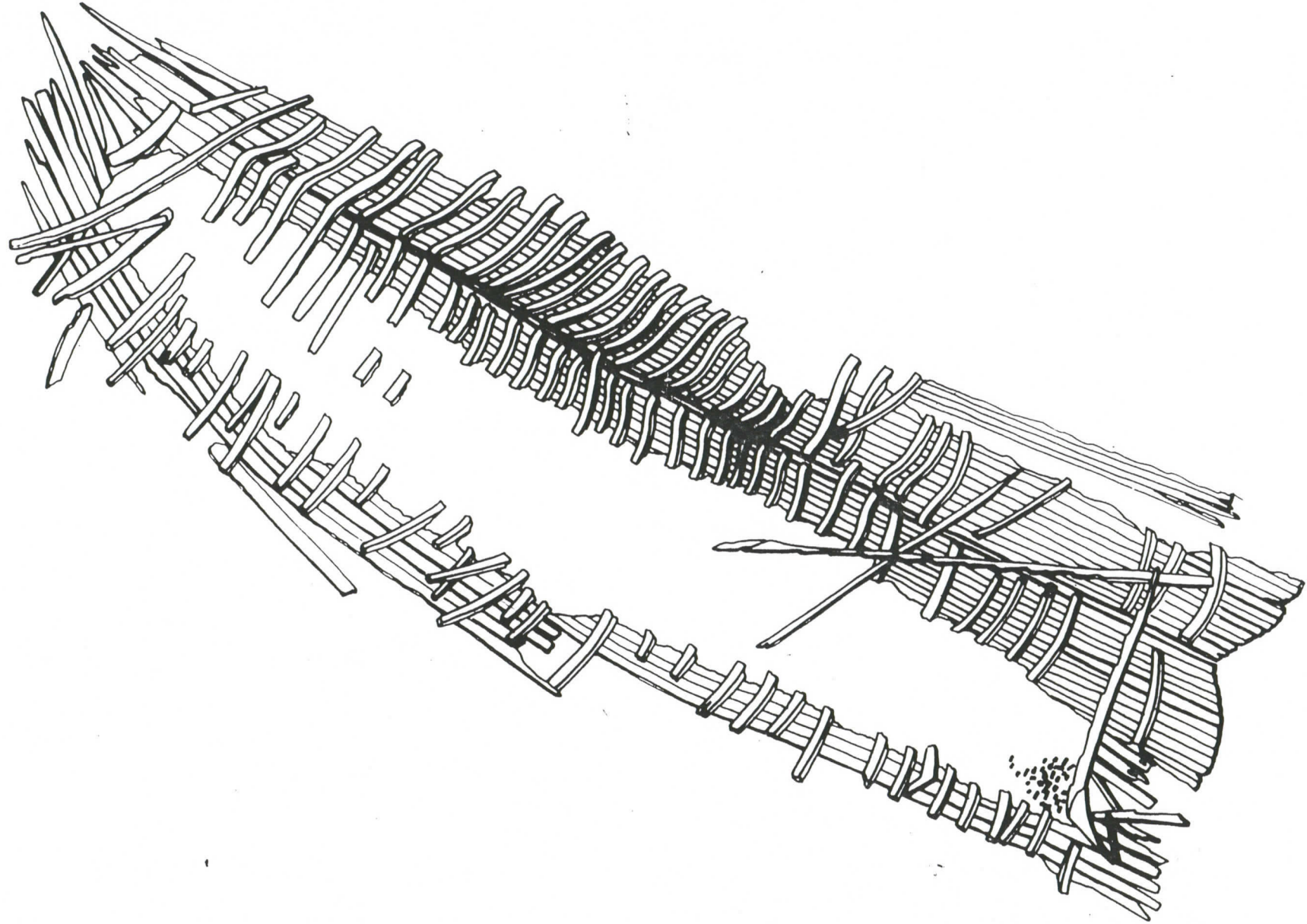
LÖBBERVIKS VRAKEN
preliminär skiss
Göta, ko, Bolshakovs grund
H. Alpa

Soldatholmens vrak

Soldatholmens Vrak:
Bongträns Tränholm

Bilaga 2:

1343

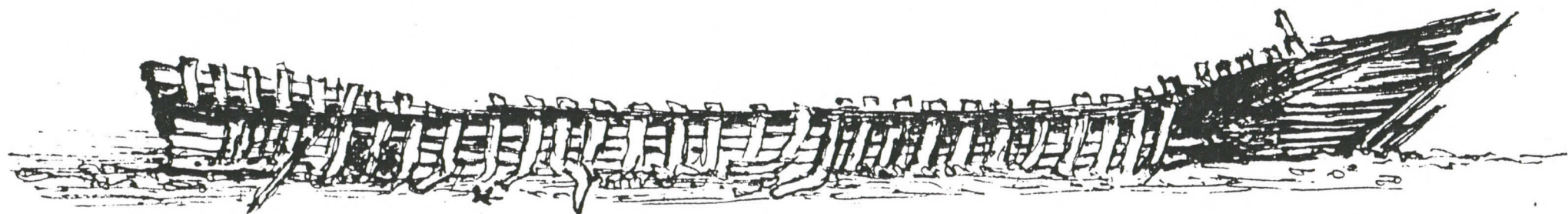
21:18

HANKO

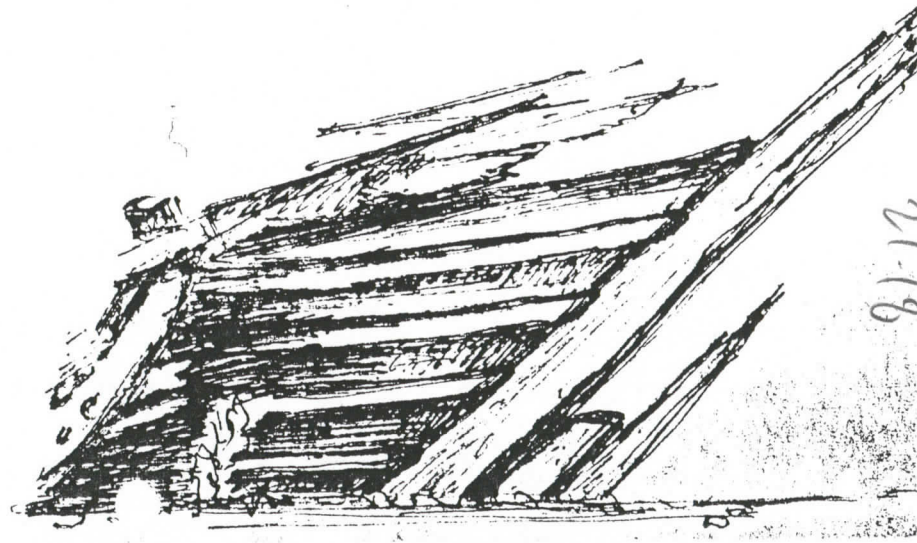
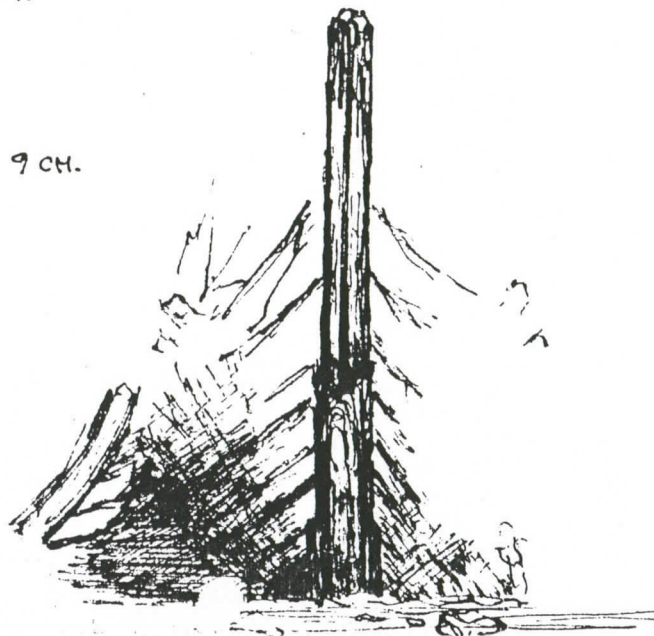
11.10.1986
TRÄNUHOLMEN, HANKO
PIT. 22.7 M, LEV. 7.2 M
P. Myrönen

Bilaga 3

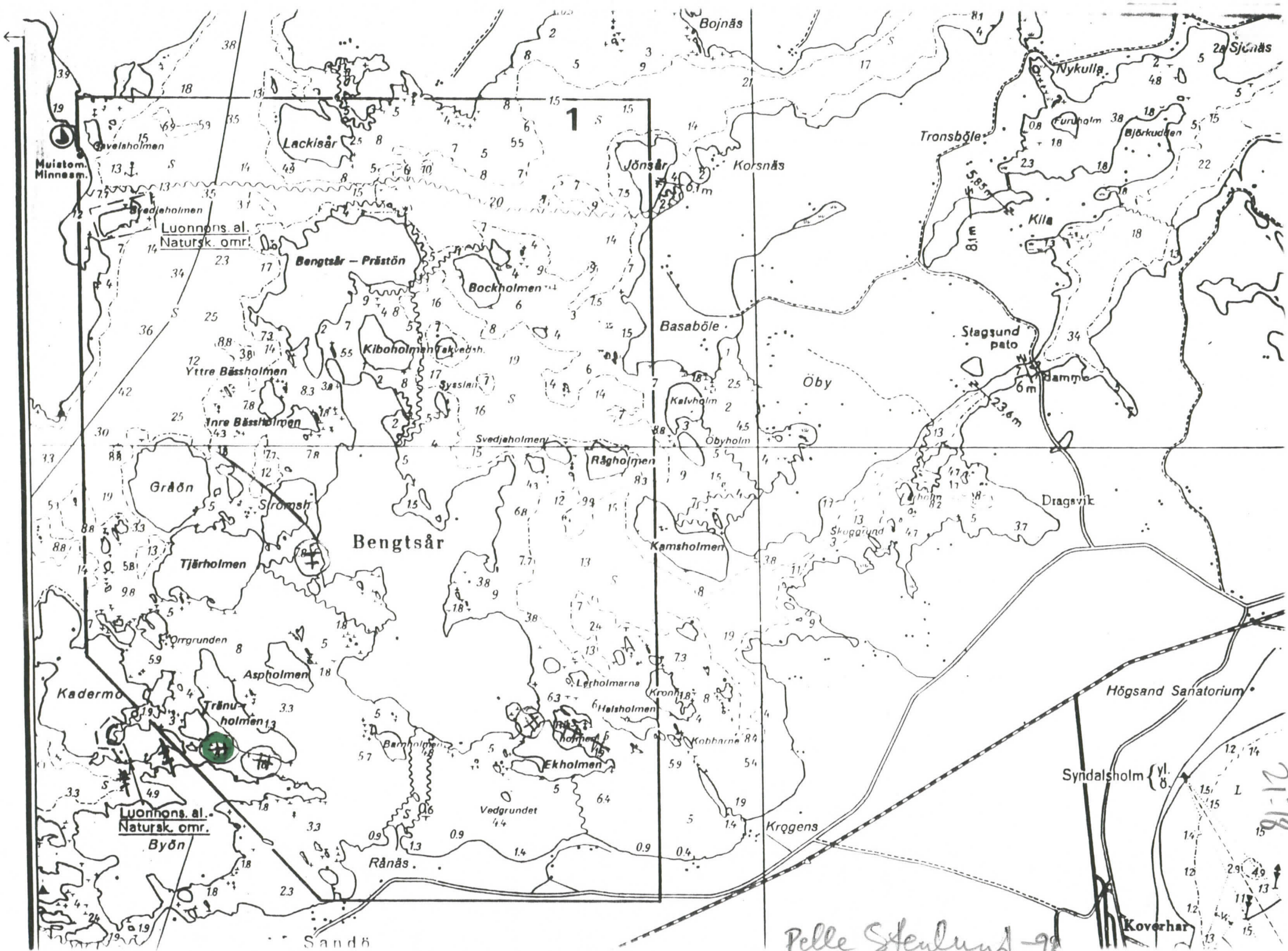

LIMISAUMALAUDOITUS, LAUDAT 30x3 CM.
KEULARANTAAN PAKSUUS 23 CM.
KAARIA 42 KPL, LEVEYS 17 CM.
KAARTEN VÄLI 27 CM.
LAUDOITUS KIINNITETTY PUUTAPEIN-
LAUDOITUKSESSA HANKAUSLISTAT, LEV. 9 CM.
PERÄOSASSA TIILIA, 7x13x17 CM,
TIILTEN SEASSA LUITA.
VUOKOPUOLELLA POLVIA YH. OSIA JA
OIKEALLA PUOLELLA LÄHELLÄ
PERÄÄ NAARA.
KYLJET HURTUNGET ALAS PUO-
LIVÄLISTÄ.

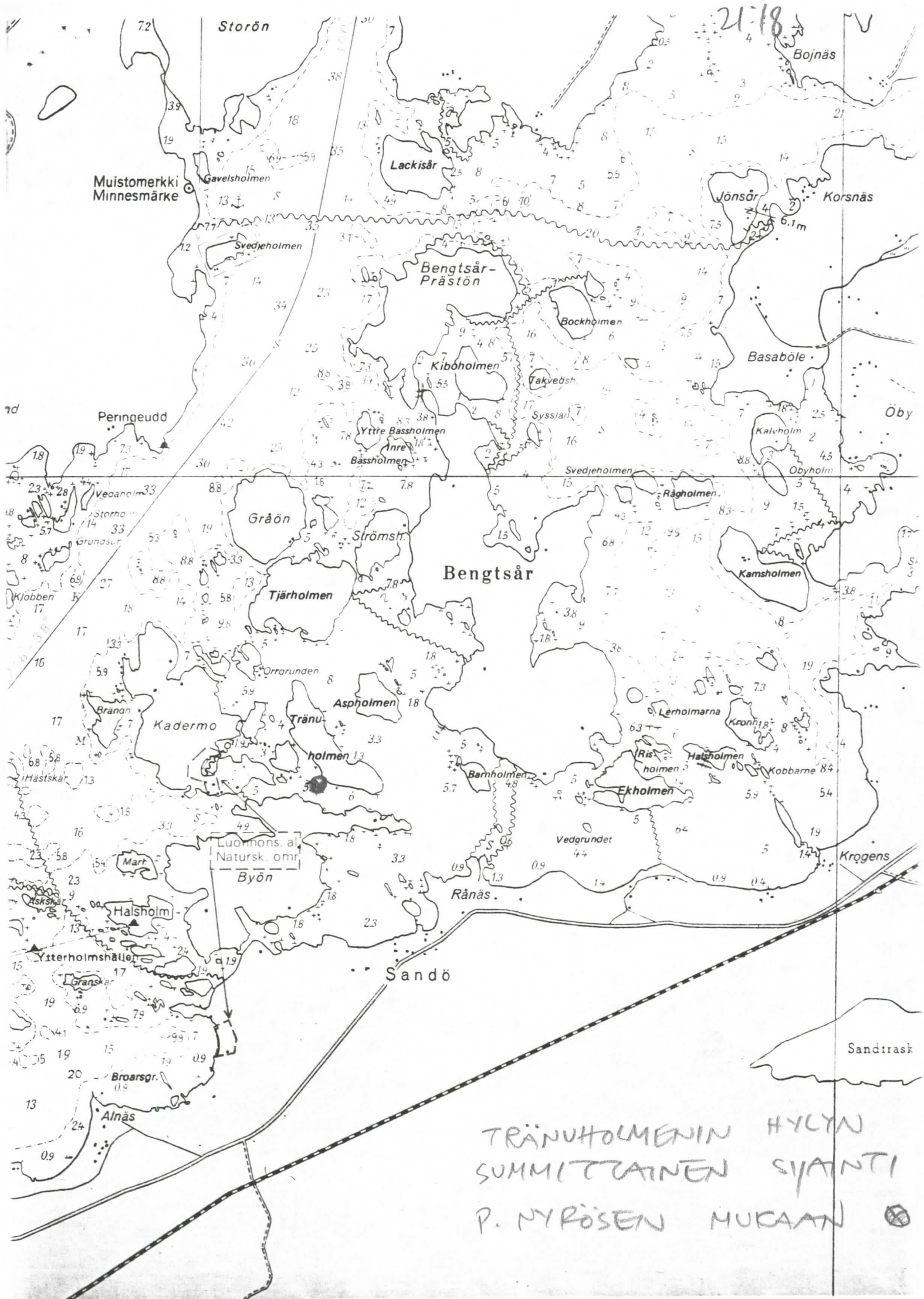
21/10

Pelle Stenlund 98

21:18

Hanko

Fränholm:

Teckningen utförd enbart
som läshjälpningsmaterial
inga detaljer exakta.

21:18

1343

